

Aspecte noi, relevate de cercetarea „Românii la contactul dintre culturi”

Volumul *„Românii la contactul dintre culturi”* încheie, între cele 475 de pagini, cerce-tarea, stârnită din cea mai pură curiozitate științifică personală, a proceselor ce au loc în contactul dintre oameni cu cultură, tradiții și obiceiuri, limbă, religie, istorie diferite, cerce-tare realizată de-a lungul a 40 de ani de investigații sociologice, inițial, pe lângă sau simultan cu temele de cercetare din planul academic, iar, în ultimii 13 ani, în cadrul temelor de sine stătătoare privind cultura și relațiile interetnice. După cum este lesne de înțeles, rezultatele obținute sunt expresia unui arc în timp peste două regimuri social-politice diferite, a căror sinteză am realizat-o cu conștiința celei mai exigente deontologii profesionale sau onestități științifice. La baza afirmațiilor din lucrare stau 10 caiete cu interviurile realizate cu subiecții din satele și orașele etnic mixte, o bogată literatură străină, la care se adaugă literatura română, de specialitate, a neobosiților cercetători din zona Covasna și Harghita, ce reflectă propria istorie și situația actuală a relațiilor interetnice*cu maghiarii.

Noutatea aspectelor este redată de doi factori esențiali: timpul și diversitatea etnică. Timpul a constat în traversarea a două societăți cu regimuri social-politice diferite pentru a analiza relațiile interetnice dintre români și ceilalți etnici, iar diversitatea ne-a fost dată de faptul că am studiat relațiile românilor cu principalele grupuri etnice, ca pondere, din țara noastră: maghiari, germani, romi, turci și tătari, stăruind, cu deosebire, asupra zonei Covasna-Harghita, în care românii trăiesc sub semnul deznaționalizării datorită politicii agresive a liderilor maghiari de secesiune.

Trebuie să subliniem că aspectele inedite pe care vrem să le punem în lumină nu ar fi fost posibile fără procesul riguros de analiză și sinteză a tuturor datelor de teren și a informațiilor teoretice dobândite din studiul teoriei și istoriei contactului dintre culturi, dintre români, ca mediu majoritar, în general și ceilalți etnici din țara noastră, în special. Numai după procesarea la firul ierbii a interviurilor complexe, calitative, realizate cu intelectualii tineri, maturi și vârstnici subiecți cheie ai cercetării noastre, sincer și total

atașați ideii ca adevărul vieții lor interetnice, de români majoritari în propria noastră țară sau de etnici minoritari tratați cu omenie și respect, să iasă la vedere pentru a fi învățatură generațiilor viitoare - am ajuns la concluzii întemeiate științific greu de contestat. Ambele părți, adică, majoritari și etnici, conlucrând conștient sau spontan, uneori, la dezvăluirea aspectelor luminoase sau întunecate ale relațiilor dintre ei, ne-au dat posibilitatea să reflectăm viața din comunitățile etnic mixte, în întreaga ei plenitudine și bogăție concret istorică. Comparând opiniile românilor cu cele ale minoritarilor de diferite etnii din diferite zone ale țării, am obținut un tablou în care se simt palpațiile vieții, așa cum s-a desfășurat ea, cu așteptările, neîmplinirile, dar și cu bucuriile și satisfacțiile oferite de traiul în comun, confirmându-se, încă o dată, complexitatea lumii noastre! Românii își exprimau adeseori suferințele și umilințele îndurate de-a lungul istoriei, de la stăpânii etnicilor ce dețineau puterea în toate formele ei de manifestare, muncind pentru ei și asigurându-le viața de lux. În privința *„tratamentului”* etniilor în regimul socialist, etnicii de bună credință, dintre care mulți maghiari din Brașov, Timiș, Sibiu, recunoșteau că *„ei n-au suferit mai mult decât poporul român în momentele grele ale istoriei lor comune, că au fost tratați ca egali în drep-turi și datorii și cu omenie de către români”*.

Instrumentul metodologic care ne-a dat șansa să reflectăm atmosfera interetnică așa cum este ea, fără niciun adaus din afară, a fost investigația în spiritul antropologiei culturale, analiza calitativă prin discuții pe o amplă gamă de probleme, interviuri directe, în profunzime, focalizate pe ideile de fond, reluate și îmbogățite prin revenirea de mai multe ori la subiecții cheie, care, înțelegând tematica cercetării, se ofereau de bună voie la reflexii îndelungate și de înaltă calitate intelectuală. Multitudinea și varietatea ideilor era îmbogățită, apoi, cu imaginea vie a subiecților, care ne primeau în casele lor, la locul de muncă, ne invitau la întâlnirile sociale sau manifestările culturale ale comunității lor.

Un prim aspect nou pe care îl aduce în dezbatere lucrarea publicată este însăși analiza

teoretică, fundamentată pe un important volum de lucrări și cercetări concrete, a procesului de contact dintre culturi, în relațiile interetnice. În literatura sociologică din țara noastră nu a fost pusă în directă corelație până acum cercetarea relațiilor interetnice cu teoria contactului dintre culturi și valențele lui pentru perfecționarea relațiilor umane la nivel național și global. Tema contactului dintre culturi este în zilele noastre atât de actuală încât este ușor de deslușit la toate nivelurile societății: între indivizi, școli, universități, grupuri profesionale din diferite țări sau specialiști, firme, companii transfrontaliere, comerț internațional etc. În condițiile integrării europene, ale regionalizării și globalizării, aproape că nu este activitate umană sau grup de indivizi care să nu fie pus în contact cu omologi de altă cultură, limbă, religie, valori și norme distinctive, corespunzător cu țara sau nația din care fac parte.

Intensificarea mobilității profesionale a forței de muncă în spațiul european și dincolo de el, în întreaga lume, creșterea ponderii celor care își pot permite călătoriile pe glob sunt alte exemple de contacte dintre culturi care modifică pozitiv orizontul de cunoaștere reciprocă a culturii și civilizației altor popoare. Contactul direct cu alte moduri de viață este salutar pentru că redimensionează și adâncește cunoașterea în cele mai diverse domenii ale vieții, călătoriile constituind nu numai mijloace de relaxare, dar, mai ales, veritabile biblioteci, prin care oamenii se informează și se conving pe viu despre viața, cultura și stilul de trai al altor semeni ai lor.

Schimbul inter-cultural sau contactul dintre culturi este un proces complex, intensiv, de modelare umană, atât la scară macrosocială, cât și la scara microgrupurilor aflate la interfețe de culturi. Rezultatul schimbului este o rafinare, o sensibilizare comportamentală, acțională, gestuală care permite preluarea unor noi modele culturale. Individul devine, astfel, autor și, totodată, agent al schimbării, cu rolul de a contribui la amplificarea spațiului de umanitate dintre oameni, dar și la corectarea unor manifestări negative, prin comparația sa cu alterul său.

Al doilea aspect, confirmat cu prisosință de întreaga cercetare, este ipoteza devenită concluzie fundamentală a lucrării, că cei ce ies în câștig în urma contactului dintre culturi sunt oamenii, grupurile umane, popoarele și națiunile care, în acest fel, se cunosc mai bine, se apreciază corect, se bucură de reușitele lor

materiale și culturale de vârf, construind un climat național și internațional de pace, înțelegere și cooperare colectivă pentru soluționarea problemelor comunității sau ale omenirii. Un exemplu edificator este manifestarea interculturală Pro-Etnica, devenită tradiție, în care tinerii de diferite etnii vin cu plăcere și entuziasm pentru a se cunoaște reciproc și a se bucura de cultura celorlalte etnii. Exercițiul la scară mondială a acestui contact este o formă de trecere de la conflictul civilizațiilor și culturilor la dialogul lor, un dialog fertil, benefic pentru toate părțile, important prin faptul că marchează posibilitatea construirii unei reale și puternice solidarități umane, atât de necesară în fața noilor și fără precedent provocări la care este expusă omenirea, tot mai divizată politic, economic și militar în zilele noastre.

Un alt aspect inedit al cercetării este acela că ea reprezintă un arc peste două regimuri social-politice, ce oferă posibilitatea analizei științifice, pe baza investigațiilor de teren din acele vremuri, a stării de lucruri reale din satele și orașele etnic mixte. Din acest punct de vedere, cercetarea nemijlocită demonstrează că, până în 1989, satele etnic mixte duceau o viață socială comunitară echilibrată, coezivă, oamenii participau la muncă și la activitățile de interes obștesc împreună, cu simțământul civic al responsabilității tuturor față de înfățișarea satului, față de faima și prestigiul lui între celelalte sate din jur. În pofida a ceea ce se spune și se scrie acum, în perioada post-decembristă, socialismul instaurase ca stare de fapt un climat de stabilitate și înțelegere firească între oamenii de diferite etnii. Este ceea ce în zilele noastre a devenit foarte actual și stringent (după neglijarea totală a activităților obștești etichetate după 1989 drept „comuniste” și, prin aceasta, și nocive) comunitarismul, teorie și practică socială a acțiunii colective, sistematice și permanente a membrilor unei comunități umane, pentru soluționarea problemelor acesteia în beneficiul fiecăruia și al tuturor.

În zilele noastre, odată cu integrarea în Uniunea Europeană, se impune ca stringentă necesitatea creșterii coeziunii dintre membrii comunităților umane rurale și urbane, coeziune destrămată sub falsele sloganuri postdecembriste. Proiectul de creare a „satelor comunitare europene” vrea, de fapt, să refacă trama relațiilor echilibrate care existau firesc, în trecut, între săteni. Cei care s-au angajat deja la acest proiect, „Sat comunitar

europene”, și-au luat în serios obligația de a pune mână de la mână pentru a realiza acțiuni de folos obștesc, drumuri, servicii sanitare în școli, etc., la care se adaugă și fonduri europene, așa cum sunt în Franța, Italia, în UE, în general. În regimul socialist, mult hulit acum, răspunderea și satisfacția că toți au contribuit la bunul mers al vieții satului dădeau acelor oameni un deosebit sentiment de mândrie și satisfacție, pe care îl exprimau sincer, cu bucurie, fără să bănuiască în vreun fel că această muncă „voluntară”, în folosul tuturor, avea să fie blamată, etichetată în perioada post-decembristă și, de aceea, repudiată, încât au ajuns satele și orașele de paragină, degradate edilitar și igienic, neîngrijite și ale nimănui.

În societatea socialistă, etniile nu au fost asimilate, dimpotrivă, se distingeau după obiceiuri, datini, limbă, religie, după stilul de case sau opțiunile școlare și profesionale ale copiilor, acestea fiind ingredientele care făceau viața satului mai frumoasă, mai bogată, cu care chiar se mândreau. Dovadă stă faptul că ele și-au păstrat și își manifestă deplin în zilele noastre, specificul cultural, identitatea etnică, la manifestările interetnice. Cercetările efectuate în județele Alba, Mureș, Sibiu, Brașov, Timiș, Constanța, Tulcea, Covasna și Harghita, cunoscute prin structura lor etnică mixtă, au constituit mediile sociale în care am demonstrat cu forța unui Mont Blanc de date comportamentul civilizat, bazat pe valorile reale ale înțelegerii dintre etnii. Între oamenii din comunitățile mixte nu existau tensiuni, conflicte, pentru că ei trăiau și munceau în respectul vieții și al demnității, al culturii, dumnezeului și limbii celuilalt, devenite reguli de conduită, de viață ale fiecărui individ, grup etnic sau comunități umane. Studiul interviurilor din această perioadă relevă opiniile pozitive ale etnicilor minoritari cu privire la sociabilitatea românilor în viața de toate zilele cu oamenii de alte etnii, atmosfera de înțelegere și egalitate pe care o întronează acolo unde ei sunt majoritari, spiritul de acceptare și largă toleranță de care dau dovadă față de etnicii diferiți de ei ca religie, obiceiuri, limbă, poezii și cântece, moduri de a fi și a trăi viața. Cercetarea dezvăluie imensul potențial de stabilitate și securitate interetnică pe care-l deține poporul român ca mediu integrator, alături de minoritățile naționale care își duc viața după regula de aur a respectului și înțelegerii reciproce, recunoscut fiind că minoritățile

naționale, oamenii de cultură și populația obișnuită a acestora, sunt generatoare de cultură, de diversitate cu care îmbogățesc patrimoniul social și cultural al României. Concursul și Festivalul Național „Cântarea României”, mult blamat de „culturnicii post-decembriști”, a fost o rampă fără egal de lansare a talentelor culturale de toate etniile din satele și cătunele cele mai îndepărtate ale țării. Cultura era promovată sub toate formele ei. Aceste realități de necontestat încep să fie evocate cu nostalgie, în zilele noastre post-decembriste, de trăitorii lor, iar reconsiderarea artiștilor de muzică populară și ușoară, a actorilor de teatru și cinematografier-recunoscuți acum ca „geniali”, „generația de aur” - sau a scriitorilor literaturii române demonstrează locul ales ce-l avea cultura în societatea socialistă. Cultura etniilor era promovată alături de cea a românilor, în aceeași măsură, iar festivalul comun le oferea șansa de a se cunoaște reciproc, de a-și afirma creațiile specifice, obiceiurile, datinile. Tinerii nu-l tratau deloc ca pe un omagiu adus dictatorilor, deși exista și acest ritual, pentru ei era o întrecere în a-și arăta spiritul creator, arta folclorică, dansul, cântul, filosofia de viață specifică etniei lor.

După decembrie 1989, situația a început să se schimbe, mai ales, în sânul comunităților cu maghiari majoritari, ai căror lideri, cu strategie separatistă, i-au enclavizat și i-au scos din dinamica vie a vieții în comunitate cu românii și cu celelalte minorități, destrămand trama relațiilor pașnice și senine ce asigura liniștea de viață tuturor. Climatul armonios, simbiotic, în care diversitatea etnică este considerată o valoare umană prin bogăția împrumuturilor pe care le prilejuieste a rămas viabil la celelalte etnii, pe când în zonele în care maghiarii sunt majoritari, conviețuirea se transformă în supraviețuire sub aspect etnic pentru cei numeric minoritari, urmată de segregare, marginalizare și, în cele din urmă, de deznaționalizare. Aceste ultime situații caracterizează comunitățile etnic mixte din Covasna și Harghita în care reprezentanții lor, deși clamează la tot pasul, în întâlniri internaționale, în volume colective, europenismul și democrația, în practica socio-etnică se comportă după principiile feudale dintre stăpâni și servi, făcând din varietate, pe de o parte, motiv de adversitate și umilință etnică pentru români și ceilalți etnici minoritari, iar pe de alta, motiv de privilegii și demnități pentru ei.

În virtutea celor afirmate mai sus, un aspect de o deosebită valoare științifică și istorică îl constituie studiul comparativ al raportului dintre majoritari și minoritari în societatea socialistă și post-decembristă, tratat cu curaj de noi într-un capitol de sine stătător, prin faptul că este o analiză obiectivă, neretușată, după tendințele nihiliste specifice perioadei de tranziție de la socialism la capitalismul sălbatic care s-a instalat după evenimentele din Decembrie 1989, analiză realizată pe baza cercetărilor de teren sistematice și continue în localitățile cu structură etnică mixtă. În acest capitol, se demonstrează pe baza a zeci și sute de interviuri realizate cu etnici din diferite comunități mixte din țară, existența unor raporturi interetnice firești între români și membrii minorităților naționale, inclusiv, maghiari, din zonele cu populație mixtă, când nu existau formatori de opinie care să distorsioneze realitatea și să inducă o ideologie iredentistă nocivă, care să învrăjbească climatul de viață. Opiniile subiecților etnici intrați în raza cercetării, efectuată în spiritul deontologiei profesionale, relevă adevărul simplu că între români și minoritari nu există motive de neînțelegere și tensiuni, dat fiind caracterul, firea românului de popor bun, blând, prietenos, respectuos și deschis la comunicare și conviețuire firească alături de cei de altă cultură, limbă și religie.

Numai în perioada de tranziție au apărut probleme și tensiuni din cauza pretențiilor nemăsurate ale maghiarilor, bine dirijate de liderii politici ai UDMR, care își propun proiecte ireale și aventuriste, pentru a căror realizare încearcă să antreneze și reprezentanți din unele țări europene, cu scopul de a-și realiza obiectivele autonomiste și iredentiste. În zilele noastre, în comunitățile etnic mixte cu maghiari majoritari din județele Covasna și Harghita, românii conviețuiesc la limita supraviețuirii naționale, ca urmare a politicii etnice, economice, administrative și culturale agresiv-antiromânești și anti-constituționale duse de liderii politici, din administrație și formatorii de opinie maghiari, de excludere și marginalizare a românilor care nu cunosc limba maghiară și nu se înrolează, pe o cale sau alta, în rândurile lor, pe când în comunitățile cu români majoritari, climatul interetnic este normal, democratic, ca între oameni care se respectă și se prețuiesc reciproc, iar copiii de maghiari se înscriu la orice școală doresc, maghiară sau română, fără nici

o restricție. În interviurile realizate în Banat, Brașov, Sibiu, în anii '90, cu subiecți maghiari, aceștia recunoșteau că s-au bucurat ca și românii de toate drepturile și înainte de '89 și după aceea și că numai liderii maghiari care „*au bai*” cu românii, slovacii, sârbii au un comportament „*prea așa și, de aceea, ar fi mai bine să se retragă din Parlament ca să fie liniște între toți*”. Cercetarea pune în evidență adevărul simplu, verificat de istorie și dezvăluit în practica de cercetare de decenii, că la nivelul bazal al societății, în sate și orașe, locuitorii de diferite etnii au trăit și pot trăi în pace și bună vecinătate dacă nu sunt incitați de lideri cu proiecte șovine, de segregare și purificare etnică. Coeficientul de nouitate al cercetării constă în faptul că își propune să releve cu probe științifice aduse din investigațiile de teren aspectele pozitive ale relațiilor interetnice din societatea socialistă, climatul de înțelegere și competiție culturală benefică dintre etnii pe care l-a cultivat societatea socialistă. Însuși Festivalul și Concursul Național „Cântarea României”, despre care am afirmat mai sus, a constituit – după opinia subiecților – o imensă șansă de valorificare a talentelor înnăscute ale poporului nostru, a declanșat o fără precedent mișcare cultural-artistică de masă, a cultivat un frumos spirit de întrecere și solidaritate umană, a dus la cunoașterea reciprocă și la prețuirea culturii populare din diferite zone ale țării, a creat un cadru social-cultural stimulativ între tinerii de diferite naționalități.

În investigațiile de teren din anii de tranziție, subiecții din satele multietnice au mărturisit cu multă sinceritate și, uneori, chiar cu nostalgie momentele plăcute și fără tensiuni etnice din perioada socialistă, activitățile culturale organizate împreună, satisfacțiile ce le trăiau venind la București cu cântecele și dansurile locale. Însuși liderii politici maghiari afirmau, credem noi, cu destulă sinceritate și mândrie atunci, la Plenarele Consiliilor Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară și Germană, realizările culturale ale etniei maghiare și germane. Oricât ar fi de înrați udemerisții contemporani, adevărul următoarelor afirmații ale liderilor maghiari din acea perioadă nu poate fi negat pentru că în ele este cuprinsă viața culturală a semenilor lor, inclusiv, poate, a lor ca tineri, așa cum ea a fost trăită, dar pe care acum o contestă cu vehemență, din oportunism politic și josnică tendință de căpătuială materială, socială și de prestigiu. „*Scoțând în evidență tradițiile artis*

tice specifice, aducând note originale pe paleta policromă a Festivalului, din rândul naționalității maghiare și-au dat concursul în forme specifice diferitelor genuri de creație, la casele de cultură, cluburile și căminele culturale, circa 2916 formații artistice, reunind peste 41.000 de membri, iar din rândul naționalității germane, 650 formații cu circa 9.000 de membri”.

Studiile zonale din Brașov, Sibiu, Timiș, confirmă climatul normal, firesc de înțelegere și cooperare între etnii în comunitățile mixte în care populația majoritară sunt românii, care au transformat în tradiție istorică respectul pentru celelalte etnii și buna conviețuire. Ele reflectă – în condiții de coeziune etnică – dinamica procesului de trecere de la diferențe culturale la împrumuturi culturale reciproce și de la acestea la interferențe culturale. Această traiectorie evolutivă, în trei trepte – de la diferențe, la împrumuturi reciproce și, apoi, la interferențe – nu am descoperit-o până nu am realizat sinteza nenumăratelor investigații de teren, ea constituind unul din câștigurile teoretice esențiale ale capitolului de față, dar și ale lucrării privind contactul dintre culturi, alături de demonstrația pe viu, prin investigații de teren, a principiului antropologic al unității în diversitate care confirmă valențele complexe și benefice ale contactului dintre culturi.

De ordinul esenței și întrucâtva al noutății pentru cei mai mulți este studiul în adâncime al contactului dintre cultura română și culturile celor două etnii privilegiate de-a lungul istoriei, maghiarii și germanii, care ne-a adus înțelegerea logică a faptului de ce românii nu apar în documentele istoriei decât târziu față de maghiari și germani. Cauza este dezvăluită limpede ca lumina zilei de Nicolae Iorga. Românii, spre deosebire de sași și secui, fiind cei „crescuți din pământ”, cum le spune marele istoric, nu apar în documente decât târziu, pentru că acestea (adică, documentele) aminteau, înainte de toate, „oaspeții regelui” care erau și „oaspeții noștri”. Aceștia erau prezentați și nu „aceia care se găsesc la locurile lor”. Dar prezența lor se află peste tot: în numele persoanelor, demonstrează Ranca, în numele apelor, în stilul de viață al musafirilor „cărora li-am dat mai mult decât le-am cerut”, după Iorga.

Un alt element inedit, chiar șocant la prima vedere, legat de relațiile interetnice dintre români și foștii privilegiați ai istoriei, maghiarii și germanii, evidențiat de mine ca autoare

numai la ultimul și cel mai înalt nivel al analizei și sintezei întregului material documentar și de teren, a fost concluzia care s-a impus ca legea gravitației că, în socialism, pentru prima dată în istorie, românii deveniseră egali cu etnicii germani și maghiari, alături de care trăiseră secole de-a rândul având statutul de servi, slugi, statut social-economic care nu-i făcea demni să fie amintiți în documente sau să fie considerați o națiune, ci o populație „tolerată”. Socialismul răsturnase vechea ierarhie social-istorică dintre băștinași – cu statut de iobagi sau servi și oaspeți, fie ei maghiari, secui sau sași – cu statut de privilegiați. Egalitatea social-economică dintre toți cetățenii țării, indiferent de naționalitate, religie, instaurată de regimul socialist, atât de repudiat acum, în perioada post-decembristă, care a polarizat societatea într-un strat subțire de bogați și o masă imensă de săraci, le conferea și românilor demnitatea națională refuzată în decursul istoriei, români care, în întrecere cu istoria vitregă, în scurt timp, atinseseră nivelul de trai al foștilor lor stăpâni și statute profesionale chiar mai înalte, datorită ambiției de a învăța și de a accede pe scara socială, acolo unde meritau, după capacitățile și stăruința lor. În același timp, socialismul, prin instaurarea egalității între toți cetățenii, a dus și la schimbarea elaboratului și durului cod intra-etnic, care nu permitea, de pildă, relații firești între tinerii români și sași, ajungându-se chiar la sancționarea fetei de sas care se împrietenea cu un tânăr român. Viața a impus slăbirea lui și consolidarea celui inter-etnic, printr-o mai mare apropiere de români. De la închistarea în propria „cetate” cu ziduri de piatră, sașii din Feldioara, pe care i-am studiat mai detaliat, au trecut la un mod de viață mai deschis, mai comunitar. Au început să se adreseze românilor cu „vecinule”, au început să iasă la stradă, ca și românii, „să mai schimbe o vorbă cu ei” și chiar să le preia unele obiceiuri. În dinamica schimbului cultural, cercetarea de teren a pus în lumină faptul că dacă de-a lungul istoriei sașii, ca populație privilegiată, au constituit un model de viață, de casă, de gospodărie pentru români care priveau în sus la ei, după 1945, românii, fiind egali în drepturi și atingând o stare economică demnă de respect, pe măsura muncii lor, au început să devină ei modele pentru sași, mai ales, în ceea ce privește ambiția de a învăța, de a urma o facultate și de a dobândi un statut socio-profesional care să-l depășească pe cel

al părinților. Împrumutul de modele culturale începe să se intensifice acum și de la români la sași. Sașii învață și ei să cosească iarba, să taie lemne la pădure, iar săsoaicele să țasă covoare, stofe, să coasă etc. În aspectele gospodărești, schimbul de trăsături și modele culturale devine tot mai intens și în ambele sensuri. Cel mai interesant este faptul că împrumuturile au atins și zona obiceiurilor, recunoscută prin rezistența ei la schimbare. Da, în obiceiurile religioase, sașii au împrumutat obiceiul de a trage și ei clopotul dacă trece la cele veșnice unul de-al lor, de a face pomană pentru că vin și românii și ei fac pomană după înmormântare, de a servi țuică la masă etc. După cum românii au învățat să sistematizeze mormintele în cimitir și să facă ordine în el, așa cum era la sași, să-și facă gospodării trainice ca cele ale sașilor. Deprivilegierea sașilor de către regimul socialist, bineînțeles, că nu era bine văzută, mai ales, de generația vârstnică. Dar tinerii, familiile tinere și mediene nu mai manifestau reticențe. Considerau relațiile normale și fără nici un fel de probleme cu românii. Se înțelegeau bine la muncă, la distracții, ca lucrători sau vecini. Generația vârstnică, chiar dacă avea nostalgiile ei legate de trecut, recunoștea fără rezerve, hărnicia și inteligența românilor care au muncit și au înălțat gospodării frumoase ca ale lor de altădată. Numai că acestea aveau acum alt stil, menționăm noi, adică erau cu gard de fier, cu fața la stradă și cu multe flori în curte. Bătrânii sași considerau că ei și-au terminat misiunea, dar nu mai pleacă la „ai lor”, în Germania, rămânând să-și încheie socotelile cu viața aici, unde au trăit-o. Studiul percepției de sine și al percepției celuilalt la sași relevă relații interetnice firești, civilizate, bazate pe respect și considerație reciprocă, în care fiecare avea grijă să nu deranjeze pe vecin și să creeze o atmosferă bună între ei. Grupul etnic al sașilor, cu triplul lor statut, de sași, germani și cetățeni români, și-a păstrat identitatea de-a lungul celor peste 850 de ani de conviețuire alături de români, a construit o civilizație materială care îl specifică, dar și o civilizație a relațiilor interetnice caracterizată prin decență, respect, cooperare și fidelitate față de țara în care au trăit.

Spre deosebire de germani, maghiarii au devenit foarte agresivi după decembrie 1989, impunându-se din primele zile în forță de la statutul de uniune culturală, menită să conserve identitatea națională (UDMR), la statu-

tul de partid politic, deși nu s-a înregistrat juridic nici după 17 ani de atunci, creând un climat, o stare de spirit puțin propice relațiilor normale de conviețuire. În aceste condiții, este de la sine înțeles că un contact firesc, intens cu un flux puternic de modele culturale; între cele două populații nu se putea înfripa. El, contactul, nu a fost exclus, a existat, dar plin de sinuozități, stări de conflicte latente și uneori deschise, pentru că raporturile de dominație instituite de unguri, impuneau în cele din urmă obligații și datorii, interacțiuni cotidiene de viață între oameni, fie ei stăpâni sau servi. Luând în calcul acest adevăr de necontestat, al existenței reale a unui transfer de valori și modele culturale de conviețuire de la stăpâni la supuși, stăpâni etnici care erau, însă, întotdeauna mult mai puțini decât supușii, „oameni ai locului”, în același timp, nu putem omite că românii cei mulți și statornici în modul lor de viață, constituiau mediul integrator, marea masă a băștinașilor, crescuți din acel sol, care trăiau după valorile și cutumele lor îndelung fixate și că, în această situație, maghiarii stăpâni, dar fără rădăcini în acest pământ, au trebuit să se adapteze modului lor de a trăi și de a se purta. Astfel se confirmă ipoteza, că chiar în condiții de ostilitate și profunde deosebiri între diferitele grupuri sociale care trăiesc pe același teritoriu, un anumit transfer de valori sociale, economice, culturale are loc, pentru că viața le impune acest mod de conduită. Această confirmare se reflectă în interferențele culturale ce au avut loc între români și maghiari, între români și maghiarii-secui, mai ales, în limbă, cultură, în idealurile pe care le-au avut și pentru care adeseori au luptat împreună. Însă, punând în termeni proprii problema, buna conviețuire și contactul armonios dintre culturi au fost limitate, din rațiuni economice, sociale, culturale la care românii, cu statutul de iobagi, jeleri sau țărani liberi, cum îi găsește Ioan Ranca în Conscripțiile din Scaunele secuiești, nu aveau acces. Tensiunile au fost întreținute, în mod deosebit, și din cauza concepției diametral opuse de a trata și interpreta istoria de către istoricii maghiari față de istoricii români și străini. Maniera și tendința lor continuă de a o falsifica în favoarea lor, inventând tot felul de teorii care să le ateste întâietatea și justetea actelor istorice reprobabile pe care le-au comis de-a lungul secolelor, îi așează întotdeauna în afara adevărului istoric și a cunoașterii obiective.

O notă distinctivă în contactul dintre culturi aduc turcii și tătarii din județul Constanța. Turcii și tătarii - populație musulmană cu limbă, cultură și religie deosebite de cele ale românilor – se constituie într-un grup în care integrarea prin diferențiere îi caracterizează cel mai adecvat. Integrarea lor socială și culturală semnifică o permanentă ajustare mutuală a comportamentului individual și colectiv la valorile sociale general-acceptate. Aceasta nu înseamnă ștergerea sau eliminarea trăsăturilor specifice grupului, ci, dimpotrivă, păstrarea, afirmarea și dezvoltarea lor, într-o deplină complementaritate cu trăsăturile altor grupuri etnice și cu cele ale românilor ca populație majoritară. Modelul românesc de integrare socială și culturală este prin diferențiere și nu prin asimilarea minorităților naționale. Dovadă, existența la ultimul Recensământ din martie 2002 a 20 de etnii diferite și, în plus, rubrica „altă etnie”. În practica istorică a relațiilor interetnice, românii au înțeles că diferențele dintre oameni sunt inerente și, în același timp, că ele trebuie să fie respectate.

În concepția mea, de autoare, cultura ca moștenire culturală, creație permanentă și adaos prin împrumuturi fertile de la alte culturi este tezaurul cel mai de preț al oricărui popor sau grup etnic la care nimeni nu trebuie să atenteze în virtutea unor așa-zise „drepturi istorice”, false primordialități temporale sau răstălmăciri de documente internaționale.

Ambele grupuri musulmane, aflate în contact direct și continuu de secole cu românii, recunosc că sunt unite prin valorile comune pe care le promovează: omenia, munca, cinstea și corectitudinea. În virtutea lor, participă la viața social-economică a țării și se consideră cetățeni români, mai români chiar de cât unii români. Demn de remarcat este faptul că intrând într-o localitate de români/turci sau români/tătari nu se observă nici urmă de exclusivism etnic sau separatism. Toți locuitorii se consideră pur și simplu membri ai aceleiași comunități - satul sau orașul - cu o viață economică și socială comună, puternic legați sufletește la bucurie și necaz. Diferențele etno-religioase sunt corect înțelese și practicate de fiecare grup etnic. După opinia lor, *„fiecare se închină la Dumnezeuul său, dar toți credincioșii trebuie să se înțeleagă între ei că sunt fiii aceluiași Dumnezeu”*. Ambele etnii au împrumutat trăsături culturale și chiar obiceiuri de la români, cum sunt

colindele, sorcova, plugușorul, obiceiurile de la nunți, de Paște, de Crăciun pentru frumusețea și bogăția lor, dar și românii de la ei cuvinte, expresii, obiecte de uz casnic, muzică etc. Oficialitățile române afirmă cu plăcere armonia interetnică din localitățile lor. *„Prin felul de a fi și de a se comporta tătarii și turcii dau culoare și diversitate vieții”*. Tătarii sunt recunoscuți prin ambiția de a învăța bine limba română și prin aptitudinile la matematică, prin dorința de a urma universitatea și de a ajunge ingineri, profesori, doctori. Sunt perseverenți. Dictonul lor este: *„Dacă eșuezi, continuă! Dacă eșuezi, iar continuă!”* „Am tras cu dinții să învăț limba română și acum o vorbesc foarte bine, ne spune un tătar. Am făcut facultatea. Am fost bine apreciat. Am fost director înainte de 1989, sunt și acum. Mă bucur de stima tuturor. Nu am avut nici o problemă ca etnic tătar. Noi, etnicii, suntem chiar avantajați față de români. Dacă noi avem o problemă, ajungem cu ea până în Parlament și o rezolvăm, pe când Dvs., ca majoritari, nu!”. În viața socială, turcii sunt buni prieteni, au mare înclinație spre comerț, iar tătarii spre creșterea animalelor, în special, a cailor, dar și spre activități intelectuale. Turcii s-au antrenat mai mult în activități economice, au firme prin care mediază raporturile dintre România și Turcia. După expresia unei românce, *„turcii fac comerț de nota 10, ceea ce le adaugă prestigiu în rândul oamenilor. Sunt buni negustori. Vorbesc curent limba română în casă și îi învață și pe copii s-o vorbească pentru a reuși în societatea românească. Sunt loiali și cinstiți în atitudinea față de români și oficialități. Nu le fac probleme acestora. Numai țișanii turci mai intră în conflict cu legea”*. Ambele etnii, cu similarități puternice între ele, se consideră cele mai integrate în societatea românească și cele mai loiale față de țară dintre toți etnicii și se mândresc cu acest lucru.

Trăsături caracteristice relevă și contactul dintre cultura română și cea romă. Romii formează un grup etnic cu trăsături specifice: puternice legături de sânge, conformație fizică distinctă, cu origine în India, purtători ai unor tradiții culturale comune, limbă, obiceiuri, meserii, modele de comportament specifice. Un important lucru este conștiința puternică de grup etnic, identificarea cu membrii grupului în raporturile cu alții și în propriul for interior. Având ca trăsătură etnică definitorie voiajul, sunt răspândiți în toate țărilor. După 1989, romii au traversat o puter-

nică perioadă de emancipare. S-au organizat în organizații cu caracter etnic și politic și au reprezentanți în toate organismele centrale de decizie, care le promovează interesele și le cultivă atribuțiile etnice. Constituie o preocupare deosebită a organismelor naționale și internaționale pentru integrarea lor în comunitățile de baștină, fapt pentru care se alocă fonduri importante. În relațiile dintre români și romi, nu există nici o totală acceptare, nici o totală respingere ci, mai degrabă, o acceptare parțială și o respingere parțială la ambele grupuri etnice. Economic, social și cultural, prezintă un peisaj extrem de divers. De la grupuri și indivizi care au un stil de viață reflectat în bogăție, bunăstare și lux agresiv, până la grupuri și indivizi care trăiesc sub pragul de sărăcie, în mizerie fizică și morală, promiscuitate, nepăsare și indiferență. Procesul de adâncire a stratificării și polarizării sociale este, evident, într-o formă stridentă și la ei. În această privință, situația materială a romilor nu se poate soluționa decât printr-o puternică mobilizare etnică a lor cu ajutorul mediatorilor sociali din propriile rânduri. Concluzia studiului este că *„Integrarea socială prin școală, muncă, instituții culturale, de asistență socială și sanitară, fără dorința și voința reală a romilor este o utopie, oricâte ajutoare sau asistență națională și europeană ar primi”*. În modelul pluralist, multicultural pe care îl promovează țara noastră prin politica față de grupurile etnice, își găsește locul bine meritat și cultura romilor, dar nu cu practici antisociale și anticivilizatorii (cum au arătat cercetările de teren din Municipiul Ploiești și de la Hădăreni, comuna Chețani, județul Mureș), ci prin selectarea și promovarea acelor trăsături și modele culturale care sunt general-acceptate în stilul modern de viață al tuturor oamenilor, indiferent de etnie sau originea lor culturală și istorică. La contactul dintre culturi, romii vin cu un tezaur prețios de trăsături - sunt buni meseriași în prelucrarea lemnului, metalului, aurului, argintului, pot fi sânguincioși și de cuvânt și prin aceasta pot sădi încrederea oamenilor în ei, și nu în ultimul rând, au aptitudini muzicale prin care aduc bucurie și fericire în sufletele oamenilor - trăsături a căror bună valorificare îmbogățește cultura română, dar și pe beneficiarii ei de toate etniile. Accasta este, desigur, partea luminoasă a fizionomiei lor, dar tot această etnie are și o parte întunecată prin unii mem-

bri ai ei care, încălcând legile și dreptul oamenilor la o viață liniștită, produc mari pagube, traume morale, psihice, inclusiv crime, bulversând viața unor comunități și denigrând imaginea țării în lume.

În încheiere, considerăm că cercetarea *„Românii la contactul dintre culturi”* se caracterizează printr-un coeficient înalt de valoare adăugată, atât pe plan teoretic și metodologic, cât și practic-politic. Ea are două axe principale, absolut inedite:

1. Pune în lumină că, dintre toate etniile intrate în raza studiului nostru, cu deosebire, etnia maghiară face discrepanță în raporturile interetnice, nu prin ea însăși, care la firul ierbii sau la baza societății, în comunitățile de viață reale se comportă firesc, cu respectul cuvenit vecinului lângă care trăiește sau a consăteanului cu care se întâlnește pe stradă și, eventual, se salută, ci prin liderii ei care militează pentru autonomie teritorială, culturală, educațională, enclavizând nu numai proprii membri, ci, automat, și pe românii numeric minoritari, care în acest fel sunt ruși de țara-mamă. Procesul de deznaționalizare a românilor, obligați să învețe limba maghiară pentru a ocupa un loc de muncă sau pentru a-și rezolva problemele de viață, limitarea fondurilor lor pentru activități cultural-etnice, refuzul de a-i face părtași pe liderii lor la luarea deciziilor ce privesc destinul lor viitor, sunt tot atâtea argumente că maghiarii restrâng la maxim aria contactului dintre culturi, în favoarea unei iluzii irealizabile, autonomia de Statul Român.

2. Analiza pe axa temporală încearcă o reconsiderare a aspectelor pozitive ale contactului dintre culturi în relațiile dintre majoritatea română și minoritățile naționale din regimul socialist, caracterizat printr-un climat de înțelegere, coeziune și echitate socială între majoritate și minoritari, climat în care românii majoritari și-au câștigat pentru prima dată în istorie demnitatea de oameni ai muncii capabili, harnici, inteligenți, cu ambiție de a învăța pentru a recupera vitregiile la care au fost supuși de-a lungul veacurilor, contribuind, în același timp, la afirmarea etnică și culturală a tuturor minorităților din țara noastră.

Maria Cobianu-Băcanu

Abstract

New relevant aspects in the research „Romanians at the culture contact”

Our paper presents the main conclusions from the researches carried on in four decades about the theme „Romanians at the culture contact”. Using a complex methodology in which instruments of sociology, cultural anthropology, ethnology and history complete each other, we arrived at unexpected new information, which gave us a rich image on ethno-social reality from our country. The ethnic groups investigated by us were Maghiars (Hungarians), Germans, Tatars, Turks and Roma.

An important gain of this work is that it is the first deep study in which the problem of interethnic relationships are connected and interpreted in the light of theory of culture contact and underlines the great valences of culture contact in the life of groups, communities and of the world as the whole.

The main factors of our study were the time and diversity of ethno-cultural diversity of groups under researching. We name our research „an arch over two social-political systems”: socialist society and wild capitalism set up in December 22 1989, under the umbrella of liberty and democracy and developed in our time, as member of EU.

After many researches done in the spirit of professional deontology, in the respect of the truth, a first conclusion is that before the December events, the minorities from our country lived in a climate of good understanding, friendship, and neighbourhood, without any restrictions. In the bad time for the whole Romanian Peoples, minorities lived like them, not worse. In their opinion, Romanians are good, hard workers, smart and very tolerant people. In the socialist society, minorities were not assimilated, didn't suffer any pressure from Romanians and preserved their culture, religion, language, shortly, their ethnic identity. This truth was affirmed inclusively by Maghiars from other areas than Covasna and Harghita. The proof is that they could today affirm their culture in entire its beauty with the occasion of cultural festivals in our country or outdoor.

A new aspect discovered by direct interviews was that the Romanians only in the socialist society got their dignity and proud as people equal in the rights and economic conditions with Maghiars and Germans, that in the entire their common history subordinated and exploited Romanians, as serfs and servants. Now Romanians, working and learning with great ambition have obtained high social statutes and exceeded their former owners.

In the period of transition, in the time of a real democracy and liberty, appeared changes in the behaviour of Hungarian minority, because of their leaders which require the right of cultural, territorial, administrative and educational autonomy, denying the Romanian Constitution and European legislation. Brief, they want to make a little Hungary State in the middle of Romania, though the concrete investigations, at the base of society, show that in the villages and towns, among the Romanians and Hungarians the relations are quite normally.

Comparing the interethnic relations among Romanians and other ethnic groups- Germans, Turks, Tatars, Roma - underlines the great differences between these groups and Maghiars. If these are integrated in Romanian society and preserve their culture and ethnic identity, the Hungarian leaders, always discontented, even when they have fulfilled all their demands and are now leaders in Romanian Government, continue to organize a lot of anti-Romanian and anti-European actions to destabilize normal interethnic climate in our country and to complain against us to European Union.